

MUSEUM
MUSEUM
bulletin

V TOMTO ČÍSLE SI PŘIJDOU
NA SVÉ ZEJMÉNA MILOVNÍCI
TRADIČNÍCH TECHNOLOGIÍ.
V TÉMATECH SE VĚNUJEME
ETNOGRAFICKÝM SBÍRKÁM,
EXPERIMENTŮM PŘI ZPRACOVÁNÍ
PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ,
POSTUPŮM NA VÝROBU
PŘEDMĚTŮ KAŽDODENNÍ POTŘEBY,
ZANIKLÝM ŘEMESLŮM, RECEPTŮM
NAŠICH PRABABIČEK. TO VŠE
JSME PRO VÁS Z ARCHÍVNÍCH
PRAMENŮ PŘIVEDLI K ŽIVOTU NA
NÁSLEDUJÍCÍCH STRÁNKÁCH.
VZHLEDEM K OBDOBÍ, KDY TOTO
ČÍSLO VYCHÁZÍ, JE VĚNOVÁN
JEDEN ČLÁNEK BETLÉMŮM,
KTERÉ MÁ MUZEUM VE SVÝCH
SBÍRKÁCH. VZTAH ČLOVĚKA
K PŘÍRODĚ HRAJE HLAVNÍ
ROLI V ROZHOVORU
S JOZEFEM MARCEM.
MYSTIČNOST HONČOVY HŮRKY
NAJDETE V RUBRICE FENOMÉN.
PŘEJEME ZAJÍMAVÉ ČTENÍ!

Editorial	
Slovo vedoucího	3
110 let muzejnictví v Příboře	4
Muzeum	
Experiment v muzeu	10
Zaniklý svět rukodělné výroby ..	14
Rozhovor	
Lenka Drápalová	20
Jozef Marec	24
Sbírky	
Makovníky, brňáky	30
Fenomén	
Do jesliček Panna chudička	32
O Hončově hůrce	36
Focus	
Šaty z kopřiv	40
Varia	
Recept z CETRAT	42
Musaeumplay	
Programy v CETRAT	44

// EDITORIAL

V letošním roce slaví příborská pobočka Muzea Novojičínska, založená kdysi jako Krajincké muzeum v Příboře, 110 let od svého vzniku. Příborské muzeum v sobě od svého založení nese tradici výrazného řemeslného, kulturního a duchovního centra, kterým město Příbor v rámci severovýchodní Moravy po staletí bylo. Vždy reflektovalo aktuální společenské potřeby. Ať už to byly silné národní ideály stojící na počátku muzea a směřující ke vzniku samostatného Československa po první světové

MUZEUM V PŘÍBOŘE SLAVÍ 110 LET

válce, nebo průkopnické zřízení pamětní síně příborského rodáka a zakladatele moderní psychoanalýzy Sigmunda Freuda v roce 1969. A stejně je tomu i v současné době, kdy se muzeum v roce 2020 transformovalo v Centrum tradičních technologií (CETRAT), které má ve svém poslání v nadregionálním přesahu upozornit na historické přístupy člověka k přírodním materiálům a jejich zdánlivě primitivní zpracování.

Historie lidské kultury se neskládá jenom z velikých dějinných počinů, ale především ze zdánlivých drobností tvořících rozsáhlou, složitou a pestrou mozaiku. A tak Centrum zaměřené na archaické a tradiční způsoby zpracování přírodních materiálů vzniklo zejména proto, že v dnešní době čelíme celé řadě civilizačních problémů a inspirace v minulosti nám může pomoci se zamyslet i najít tolik potřebné poučení. Jedná se o specifickou paměťovou instituci, kde lidé mohou prostřednictvím přímého a intimního kontaktu s historickými a dotýkanými předměty dosáhnout celé řady autentických prožitků. Člověk nejlépe pozná sám sebe, když pronikne do podstaty lidské práce a schopnosti tvořit. A toto poznání je i základ a důvod existence Centra tradičních technologií Příbor.

Václav Michalička

// 110 LET MUZEJNICTVÍ V PŘÍBOŘE

EDITORIAL ADÉLA STŘELKOVÁ

PROMĚNY MUZEA V PŘÍBOŘE

OD POČÁTKU 20. STOLETÍ AŽ PO
SOUČASNOST VŽDY VYCHÁZEJÍ

Z AKTUÁLNÍCH POTŘEB SPOLEČNOSTI.

MUZEAUM DNES SÍDLÍ V HISTORICKÉ

BUDOVĚ BÝVALÉHO PIARISTICKÉHO

KLÁŠTERA Z KONCE 17. STOLETÍ.

ZÁSADNÍM IMPULSEM PRO
ZŘÍZENÍ MUZEA V PŘÍBOŘE BYLA
KRAJINSKÁ VÝSTAVA V ROCE 1911

Muzeum v Příboře se v rámci širšího regionu řadí k těm několika málo muzeím založeným ještě před vznikem samostatného Československa v roce 1918. Jeho vznik je spjatý se silnou emancipací česky smýšlejícího obyvatelstva a se snahami vytvořit výrazný český kulturní protipól německému Novému Jičínu. Proto bylo příborské muzeum koncipováno jako české muzeum zaměřené na poměrně širokou oblast s dominantním českým obyvatelstvem. Zvolena byla tehdy takzvaná krajinská koncepce, která umožňovala soustředit se na shromažďování muzejních

artefaktů i ze vzdálenějších lokalit kulturně či ekonomicky vázaných na město Příbor.

Krajinské muzeum v Příboře vzniklo v roce 1912 z iniciativy Muzejní a průmyslové jednoty pro Příbor a okolí po II. krajinské výstavě konající se v Příboře o rok dříve. Značný ohlas výstavy a shromáždění významných artefaktů z Příbora a okolí vedly k myšlence založení muzea, o což se zasloužil po výstavě vzniklý spolek, který získal do svého majetku jak některé z vystavených památek, tak také finanční výnos z výstavy určený na vybudování muzea.

Přes velké nadšení tehdejších muzejních činníků velký problém představovalo umístění muzea do vhodných prostor, které by vyhovovaly výstavním i depozitárním účelům. Přestože nebylo dořešeno uložení sbírek, touha co nejdříve je vystavit vedla členy spolku již v dubnu 1913 k jejich zpřístupnění veřejnosti ve staré radnici (č. p. 19). Velmi rychle se ukázalo, že jde o nekoncepční a neudržitelné řešení. Nevelká místnost se začala rychle a chaoticky zaplňovat, čímž bylo prakticky znemožněno prohlížení jednotlivých artefaktů. A tak se nelze divit, že se záhy

objevily první kritiky tohoto muzea, které ho označovaly spíše za „skladiště“ než za „výstavní místnost“.

Přes snahy správy muzea se ani v meziválečném období nepodařilo tuto situaci vyřešit. Plánované zázemí, které mělo muzeum získat po dostavbě nové radnice, představovalo pro Muzejní jednotu velkou nadějí, kterou se ovšem nepodařilo naplnit. Namísto realizace vysněného muzea nastala koncem 30. let 20. století situace, která vyžadovala nouzové řešení, jak uchránit samotnou existenci sbírek. V roce 1938 došlo totiž k záboru Příbora

Německem, přestože se jednalo o většinově české město. Sbírkové předměty i archiv města byly rychle deponovány v přízemí věže kostela sv. Valentina a ve sklepě reálného gymnázia. Přes velkou snahu se celou řadu artefaktů nepodařilo ochránit a během 2. světové války jich bylo značné množství odcizeno a zničeno.

Funkce Muzejní jednoty byla obnovena až po osvobození v srpnu 1945, kdy převzala do správy kromě sbírek také archiv města Příbora. Opět se tak začala řešit otázka umístění muzea. Přes dřívější sliby nebyla muzeu udělena ani nyní odpovídající místnost v nové radnici, ale získalo pouze hudební síň (refektář piaristického kláštera) v budově bývalého učitelského ústavu (piaristický klášter). V prostorách tohoto historického objektu již muzeum zůstalo až do dnešních dnů.

Přestože byla od roku 1935 Muzejní a průmyslová jednota členem Svazu československých muzeí, správce muzea Jan Hrnčárek se podílel na jeho rozvoji, navštěvoval muzejní kurzy a dařilo se mu do muzea získávat i zajímavé sbírky, měla Jednota pocit nedocení svého „poslání“. V roce 1951 se proto Muzejní a průmyslová jednota na valné hromadě usnesla na přeměně spolku v dobrovolnou Muzejní organizaci v Příboře. O rok později o to podala oficiální žádost. Tento krok vedl k tomu, že se v roce 1955 Krajské muzeum v Příboře nově stalo oficiálně muzeem městským a otevřelo svou první historickou expozici. Jako městské muzeum ovšem nefungovalo ani deset let, neboť již v roce 1964 se stalo součástí Vlastivědného ústavu sídlícího v Novém Jičíně (dnešního Muzea Novojičínska), jehož pobočkou je dodnes. Příborské muzeum tak bylo zařazeno do účelně vybudované okresní sítě muzeí, jež měla celý okres pokrýt svou působností.

V šedesátých letech 20. století podobu muzea ovlivnily dvě důležité události, které podtrhly význam této instituce začleněné do systému okresního muzejnictví. Obě se odehrály v roce 1969. Tou první byl návrat významného souboru starých tisků z původní piaristické knihovny do objektu piaristického kláštera. Bohatá knihovna začala vznikat již při založení koleje roku 1694. Po zrušení piaristické koleje se knihovna stala majetkem obce, a když došlo k založení učitelského ústavu, musela být přestěhována do skleníku na klášterní zahradu. Odtud pak putovala do sklepních prostor radnice a posléze do nové budovy zemské vyšší reálky. Z důvodu stavebních úprav gymnázia se dostala v roce 1963 do Slezského muzea v Opavě,

odkud se navrátila opět do svých původních prostor bývalé piaristické koleje. Rovněž druhá událost byla velmi významná. Jednalo se o otevření Pamětní síň Sigmunda Freuda. Pamětní síň významného příborského rodáka zůstala součástí příborského muzea až do roku 2020. Na sklonku 60. let 20. století se jednalo o skutečně ojedinělý počín, který příborské muzeum zařadil po bok světových muzeí S. Freuda ve Vídni a v Londýně, byť rozsahem ani významem jim samozřejmě nemohlo konkurovat.

Od roku 1912 prošlo muzeum v Příboře značnou proměnou. Z původního Krajského muzea vlastního významné sbírky z širokého regionu se přeměnilo v městské muzeum se dvěma archivy a později v příborskou pobočku muzea v Novém Jičíně, prvně jako Muzeum Příbor, poté jako Muzeum a pamětní síň Sigmunda Freuda.

V roce 2020 se příborská pobočka Muzea Novojičínska transformovala v Centrum tradičních technologií Příbor (CETRAT Příbor). K současné podobě muzea zabývajícího se zpracováním přírodních materiálů a archaickými technologiemi však vedla dlouhá cesta. Dnes se příborská pobočka vzhledem ke svému zaměření nevěnuje pouze obvyklé muzejní činnosti, ale při odborné muzejní práci využívá během výzkumu technologií specifický experiment. Zároveň se zabývá otázkami, které současná společnost řeší ve vztahu k přírodním zdrojům a k udržitelnému rozvoji a přináší proto v této sféře inspiraci z historie. A tak i po 110 letech plní původní poslání Krajského muzea, a to zachovat maximální možné povědomí o kulturní historii a každodenním životě lidí v minulosti.

**DRAMATICKÉ SPOLEČENSKÉ
PROMĚNY VE 20. STOLETÍ
ZPŮSOBILY, ŽE MNOHO
PŮVODNÍCH EXPONÁTŮ BYLO
NENÁVRATNĚ ZTRACENO.
PŘESTO I V SOUČASNÉ
STÁLÉ EXPOZICI CENTRA
TRADIČNÍCH TECHNOLOGIÍ
PŘÍBOR JSOU VYSTAVENY
NĚKTERÉ CENNÉ ARTEFAKTY
ZÍSKANÉ PRO MUZEUM JIŽ NA
POČÁTKU 20. STOLETÍ.**

// EXPERIMENT V MUZEU

MUZEUM VÁCLAV MICHALIČKA

Na území dnešní České republiky vznikala již od konce 19. století hustá síť vlastivědných muzeí, která jsou plná etnografických sbírek. Jedná se o předměty spjaté s tradiční lidovou kulturou a venkovským prostředím. Jejich velké zastoupení je dáno mimo jiné i tím, že celá řada těchto muzeí byla zřízena proto, aby právě shromážděné doklady lidové kultury bylo možné někde umístit a také je vhodně prezentovat. Vznikly tak skutečně rozsáhlé sbírkové fondy, které dnes mohou sloužit jako bohatá studnice poznání a inspirace. Etnografické sbírky jsou také velmi vděčným objektem různých muzejních expozic a specializovaných výstav.

Hmotné doklady tradiční lidové kultury byly velmi těsně spojeny s celou řadou rukodělných technologií, z nichž velká část již představuje velkou neznámou. Tradiční rukodělná výroba je v muzeích zastoupena skutečně hojně, ale i pro mnohé zkušené muzejní kurátory je velmi obtížné stanovit funkčnost některých na pohled velmi primitivních nástrojů. Tradiční lidové rukodělné dovednosti byly totiž uchovávány na základě mezigeneračního předávání. Když přestal tento princip fungovat, rychle zmizely zažité výrobní postupy a svébytné grify, jejichž znalost nám dnes v muzeích velmi chybí.

A protože již v terénu prakticky neexistují autentičtí nositelé těchto předávaných dovedností, nabízí se i v rámci výzkumu a prezentace tradiční lidové kultury začlenit obdobné principy experimentálního přístupu, jaké využívá v hojně míře archeologie.

Na základě uvedených důvodů se stalo zásadním posláním Centra tradičních technologií Příbor aktivní uchování výrobních rukodělných postupů nahrazující do určité míry zaniklé mezigenerační předávání. Proto velmi důležitou úlohu hraje experimentální přístup a praktické zvládnutí i ověřování tradičních technologií. V podstatě se jedná o aktivity laboratorního typu. Laborať v tomto případě představuje muzejní rukodělná dílna. V té dochází ke zhmotnění hypotéz formulovaných na základě důkladného výzkumu. Tato muzejní dílna tak není provozem, kde se produkují výrobky zhotovené jako repliky či kopie. Je to místo experimentálního poznávání mnoha principů spojených s vybranou historickou rukodělnou technologií a materiálem.

Experimenty v muzeu jsou především detektivní prací, kdy je třeba vynaložit velké úsilí spočívající ve výzkumu v terénu, v archivech a muzejních sbírkách. Teprve po shromáždění co nejvíce indicií je možné začít prakticky poznávat, zkoušet, ověřovat či rekonstruovat jednotlivé tradiční výrobní postupy.

Experimenty v Centru tradičních technologií jsou zaměřeny především na zpracování surovin, které byly v tradičním prostředí snadno dostupné. Jedná se zejména o len, konopí, kopřivky, suchopýr, janovec, vlnu, slámu, lesní trávu, ostřici, jehličí, šišky, stromové lýko i kůru, pařezy, kořeny, koňské žíně, vlasy, ovčí střívka,

zvířecí šlachy, pryskyřici, dřevo v různých podobách a mnohé další.

Cílem těchto experimentů je především hledání odpovědi na otázky, které nelze získat pouze z dochovaných sbírkových předmětů. Takovým pěkným příkladem jednoho konkrétního experimentu je ruční vřetení určené na zhotovení příze z rostlinných či živočišných materiálů. Na trhu je dnes možné koupit celou řadu různých druhů vřeten a lze na nich velmi dobře přistat kvalitní nitě. Ovšem tato vřetena neodpovídají těm, která se dochovala v etnografických sbírkách muzeí v České republice. Východisko pro náš experiment představoval typ soustružených vřeten se špičatými konci, která jsou v našich muzeích hojně zastoupená. Ta pochází většinou z venkovského prostředí a byla součástí nejstarších muzejních sběrů jako charakteristický doklad lidové kultury.

Jedním z historických postupů rozšířených ještě v 19. století bylo soustružení vřeten na ručních pružinových či smyčkových soustružích. Replika ručního soustruhu byla zvolena i pro experimentální ověření výroby vřeten.

U vřeten uchovaných v etnografických sbírkách mnoho otázek vyvolávají zejména jejich špičaté konce. Ty se uplatňují již u samotného soustružení při ukotvení obráběného výchozího materiálu do soustruhu. Své upotřebení měly i při předení a následně se jich využívalo při převíjení příze, kdy vřetena byla ukotvována podobně jako při soustružení tak, aby se mohla rychle otáčet. S takto zhotovenými vřeteny bylo možné na základě ikonografických pramenů i etnografických popisů a záznamů vyzkoušet různé způsoby předení odlišných typů nití. Ověřeno bylo předení jak za pomoci snímatelného olověného kroužku (přeslíku), tak i zcela bez této zátěže nahrazující klasické přesleny známé z archeologických nálezů.

Tento kompletní experiment, spočívající nejen ve zhotovení výrobního nástroje pomocí původní technologie, ale také jeho praktickém vyzkoušení, mimo jiné umožnil zodpovědně odpovědět na velmi časté otázky návštěvníků, o co se Šípková Růženka v pohádce při předení vlastně píchla? A ano, právě špičatý hrot vřeténka z tvrdého dřeva mohl být i nebezpečný.

**EXPERIMENTY V CETRAT PŘÍBOR PŘEDSTAVUJÍ
LABORATORNÍ TYP PRÁCE, KDY CÍLEM JE STANOVIT
NOVÉ HYPOTÉZY A TAKÉ PRAKTICKY OVĚŘIT ZANIKLÉ
TECHNOLOGICKÉ POSTUPY.**

STÁLÁ EXPOZICE

MUZEUM

VÁCLAV MICHALIČKA
ADÉLA STŘELKOVÁ
MONIKA CHROMEČKOVÁ
PETRA VIDOMUSOVÁ

// ZANIKLÝ SVĚT RUKODĚLNÉ VÝROBY

Výsledkem výzkumné a dokumentační práce Centra tradičních technologií je expozice Zaniklý svět rukodělné výroby věnovaná tradičním technologiím zpracování přírodních materiálů. V této expozici hraje zásadní úlohu základní historický vztah člověka k některým přírodním surovinám a jeho touha přetvářet je pro své potřeby, čímž poskytuje mnohá zamyšlení o vyčerpatelnosti a obnovitelnosti přírodních zdrojů.

Celkem čtyři expoziční sály jsou věnovány celé řadě svěbytných technik, které byly využívány v tradičním lidovém prostředí.

Stálá expozice, foto: archiv MNU

Vyrobeno z odpadu. O příborské obuvi pletené na formě

V prvním sále se nachází expozice přibližující výrobu filcových papučí (makovníky, brňáky, okravčáky, bandury, vazáky) v Příboře ve 30. letech 20. století. Je zde zobrazena konkrétní situace výrobkyně z chudých sociálních poměrů, která žila v jedné místnosti sloužící jako obytný prostor a dílna. Výchozí filcový materiál dostávala jako odpad z místní kloboučnické továrny. Důležitým odbytištěm pro ni byl vedle trhu také obchod se smíšeným zbožím, který vlastnil její příbuzný. V expozici je tento obchod reprezentován zbožím z historického příborského obchodu Sasín.

Toto zboží bylo v období druhé světové války a také po roce 1948 zazděno a do dnešní doby se dochovalo jako kompletní a velmi ojedinělý soubor.

Za kouzelnou nitkou. O historickém zpracování textilních vláken ze lnu, kopřivy a vlny

Pro současnou společnost je velmi důležité odívání, které tvoří nezbytnou součást našich životů. Výroba textilu představovala naprosto zásadní činnost i v minulosti. V této expoziční místnosti je představena cesta za zdánlivě obyčejnou nitkou, a to od doby kamenné až po počátek 20. století. Expozice začíná v symbolické rovině pohádkou o dívce, která pomocí magické košile z kopřiv vysvobodila své zakleté bratry. Putování za nitkou dále pokračuje přes období doby kamenné prezentované výrobky z kopřivového vlákna do doby bronzové. V tomto časovém údobí je znázorněno zpracování lnu. Doba železná je zastoupena zpracováním ovčí vlny. Období středověku charakterizuje kombinace spřádacího kola a pozdně gotické sošky Panny Marie, znázorňující význam ženských ctností spojovaných právě s výrobou tolik potřebných nití. Největší soubor předmětů nás zavádí do 19. století do tradičního venkovského prostředí, ve kterém bylo důležité zpracování lnu, vlny, ale svou svěbytnou úlohu hrálo i vlákno kopřivy.

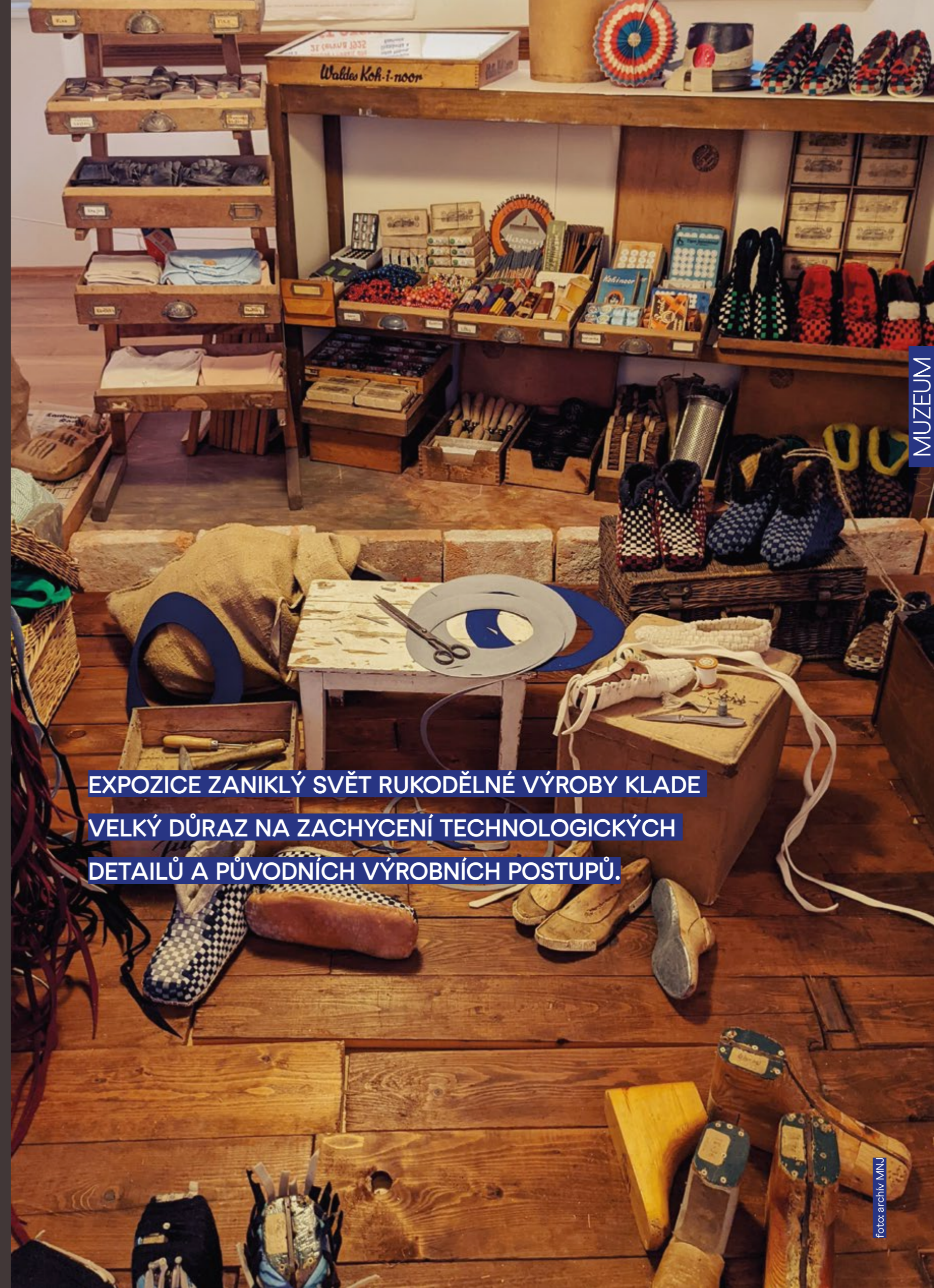
Pomyslná linka této expozice je zakončena obdobím textilní krize za první světové války, kdy katastrofální nedostatek bavlny i vlny způsobil návrat k původním přadným rostlinám, jako byla v té době již pozapomenutá kopřiva.

Dary přírody. O zpracování přírodních materiálů (lýko, kůra, choroše, suchopýr, tráva, ostřice, vlasy, žíně, peří, orobinec, sláma, ...)

Třetí sál je ve znamení rozmanitých přírodnin, které člověk v minulosti zužitkovával. Především lidé na odlehlých místech běžně nahrazovali tradiční výrobky určitým provizoriem. Expozice ukazuje výrobu základních artefaktů využitelných při životě v lese a na horských pastvinách ze surovin, které bylo možné okamžitě upotřebit bez složitých technologických úprav.

Na vlastní kůži. O tom, jaké to je si vyzkoušet některé techniky vlastníma rukama.

Centrum tradičních technologií vedle toho, že vytváří

EXPOZICE ZANIKLÝ SVĚT RUKODĚLNÉ VÝROBY KLADÉ VELKÝ DŮRAZ NA ZACHYCENÍ TECHNOLOGICKÝCH DETAILŮ A PŮVODNÍCH VÝROBNÍCH POSTUPŮ.

Foto: archiv MNU

MUZEUM

prostor pro poučení a inspiraci ve zkušenostech našich předků, také představuje ideální místo pro chvíli odpočinku od moderních technologií. V samotných expozicích není ani jeden digitální prvek, žádná virtuální ani rozšířená realita. Co tedy může být na takovéto expozici interaktivního?

Stálá expozice, foto: archiv MNU

Expozice ve všech třech sálech je koncipována tak, že jednotlivé prezentované technologie jsou představeny pomocí rozpracovaných postupů. Ty jsou naistalovány v takové podobě, jako by od nich výrobce právě odešel. Jsou tam všechny potřebné nástroje a výrobky nejen ve finální podobě, ale i v různé fázi rozpracování. Autentické sbírkové předměty jsou doplněny rekonstrukcemi tak, aby celek dával smysl a nic pro pochopení celé situace nechybělo. Tento přístup přímo vybízí k interaktivnímu vnímání a prožívání celé expozice.

V prvních třech expozičních sálech je ovšem jediným interaktivním prvkem malý dalekohled. Jedná se o prvek, který vůbec neodvádí pozornost od samotné expozice. Tuto pozornost v expozicích často odvádí různé digitální prvky či různé aktivity zaměřené na plnění rozmanitých úkolů. Zde není nic, co by pozornost návštěvníka soustředilo jinam. Naopak dalekohled je interaktivním prvkem, který

umožňuje přiblížit se k prezentovaným skutečnostem co nejlíže a zkoumat je do detailů. Dalekohled je předmět, který zaujme návštěvníka jakéhokoliv věku, protože touha podívat se na svět z blízka je u všech velká. Vedle zraku může návštěvník v těchto třech sálech zapojit také sluch, protože informace získává jak z textů, tak od průvodce.

Vzhledem k velkému množství přírodnin důležitou úlohu hraje i zapojení čichu. Je to dané tím, že každý expoziční sál má svůj charakteristický pach spjatý s prezentovanými přírodními surovinami.

Informace a pocity nabyté v těchto třech expozičních sálech získávají nové kvality s návštěvou sálu čtvrtého. Ten tvoří nedílný expoziční celek. A zde můžeme mluvit o skutečné interaktivitě, protože se před návštěvníkem otevírají další možnosti poznání a vnímání toho, s čím už byl obeznámen. V tomto sále přestanou návštěvníka dělit od artefaktů zábrany. Celý dosavadní vjem najednou může být umocněn pomocí dalšího a pro poznání naprosto zásadního smyslu – a to hmatu. Jedná se o expoziční část plnou výrobků, materiálů a funkčních nástrojů s připravenou prezentací vybraných rukodělných technologií, které nejsou určeny k pozorování, ale ke zkoušení.

Poznatky, které návštěvník načerpal pomocí zraku a sluchu, si zde může pod vedením zkušeného lektora ověřit právě hmatem a přejít z pasivního vnímání do aktivního poznávání i prožívání. A to je právě podstata interaktivity celé expozice. Teprve po základním pozorování, vstřebávání informací a vytváření si názoru je návštěvníkovi umožněno si všechno osahat, mnohé vyzkoušet a ověřit vlastníma rukama. Teprve možnost si na prezentovanou skutečnost sáhnout poskytne návštěvníkům zcela nová poznání a silné prožitky. Činnosti provozované v tomto interaktivním sále nepředstavují zábavu, ale skutečné poznávání – sáhnutí si na minulost. Nejen že si lidé mohou sáhnout na jednotlivé materiály a z nich historickým způsobem zhotovené artefakty, ale také mohou prakticky poznat vybrané technologie. Člověk se místo pasivního příjemce informací vlastně stává objevitelem. Vybavení této interaktivní místnosti vychází z výzkumů a experimentů Centra tradičních technologií, a tak se neustále doplňuje a proměňuje.

**LIDÉ V MINULOSTI DOKÁZALI
UPOTŘEBIT PESTROU ŠKÁLU
PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ,
JEJICHŽ VYUŽITÍ SI DNES
DOVEDEME JEN VELMI TĚŽKO
PŘEDSTAVIT.**

MUZEUM

Foto: archiv MNU

// LENKA DRÁPALOVÁ

ROZHOVOR VEDL VÁCLAV MICHALIČKA

NEZŮSTALA JSEM JEN U ŠITÍ

Centrum tradičních technologií Příbor při svém specifickém zaměření spolupracuje s celou řadou odborných muzejních pracovníků, kteří se věnují tradičním rukodělným technologiím. K našim nepostradatelným konzultantům a rádcům patří Mgr. Lenka Drápalová. V současné době pracuje jako metodička pro odbornou a vědecko-výzkumnou činnost muzeí v přírodě v Národním muzeu v přírodě. Bohaté zkušenosti s tradičním textilem získala coby kurátorka textilu ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm (dnes součást Národního muzea v přírodě).

Jsi jednou z mála muzejních pracovníků, kteří minulost aktivně poznávají rukama, tedy na základě praktického zkoušení. Jak ses k takovému muzejnímu přístupu dostala a jaký v něm vidíš přínos?

Dovol mi trochu skromnosti. Vzhledem k tomu, že profesně působím v muzeu v přírodě, nemám pocit, že patřím k jedněm z mála lidí poznávajících způsoby života rukama. V mém okolí se vyskytují kolegové a kolegyně, kteří ovládají spoustu historických technologií, a nemám

na mysli jen řemeslné postupy vyžadující speciální vybavení a prostor. Představuji si spíše obyčejné každodenní práce, dnes už jako nepotřebné mnohdy zapomenuté, ale v dřívějších dobách pro naše předky zcela nepostradatelné, jako např. stloukání másla, předení na kolovratu, pletení z proutí apod.

Od raného dětství jsem si hrávala s panenkami, které bylo třeba oblékat. Nejdříve jsem si vystačila se zbytky látek a provázky, ale nebylo to ono. A protože moje maminka často šila oblečení pro celou rodinu a vedle toho ještě háčkovala, dívala jsem se jí pod prsty a pak už byl jen kousek k tomu, abych vzala jehlu a nit a poprvé ušila na panenku něco, co by se dalo pojmenovat šatičkami. Nezůstala jsem jen u šití, vedle toho jsem se naučila háčkovat, plést a vyšívat, takže moje panenky, ale i plyšáci měli každý svoji bohatou garderobu. Posléze se začal i můj šatník a náš byt plnit mými výrobky, více či méně zdařilými, a pro mě se ruční práce staly nepostradatelnou zálibou. Vyšívání jsem si brávala do školy, na cestách za vzděláním na vysoké škole jsem pletla nebo háčkovala.

ROZHOVOR S LENKOU DRÁPALOVOU

Příchod do Valašského muzea v přírodě na post kurátora textilních sbírek byl pro mě splněný sen. Vedle odborné práce se sbírkovými předměty se očekávalo, že budu mít blízko i k textilním rukodělným technikám. Což se naplnilo, a navíc prostředí muzea mi poskytlo obrovské množství impulsů, jak rozšířit svoje dovednosti. Obdivovala a zkoumala jsem historické kusy oděvů, převážně krojové, a snažila se proniknout do technologií nejen zdobením, ale i výroby. A kde jinde více než v živém muzeu v přírodě je žádoucí, aby jeho pracovníci byli schopni nejen teoreticky popisovat historické jevy a sbírkové artefakty, ale zároveň prakticky ověřovat poznání a při tom odhalovat postupy a grify a umět pochopit všechny souvislosti spojené s výrobou předmětů. A v tom vidím přínos spojení teoretického s praktickým jako vlastním posláním muzeí v přírodě.

Lenka Drápalová při výrobě ubíraných punčoch. Foto: archiv VMP

Jakým všem tradičním rukodělným aktivitám se teoreticky i prakticky věnuješ?

Je jich hodně, ovšem nemůžu říct, že se všem věnuji stále a intenzivně. A určitě v nich nejsem mistr. Jejich rovina teoretická a praktická je často propojena, když už něco dělám rukama, chci o tom vědět co nejvíce nejen po stránce technologické, ale i historické. Anebo obráceně, mám potřebu zkusit něco, o čem čtu. Mnohé

„... I KDYŽ MEZI LAICKOU

VEŘEJNOSTÍ STÁLE PŘETRVÁVÁ

NÁZOR, ŽE VALAŠSKÝ KROJ JE

CHUDÝ. NENÍ.“

aktivita se ale víceméně točí okolo textilu. Takže z tradičních technologií ovládám ruční šití i šití na historických šicích strojcích, několik technik vyšívání, háčkování, pletení, předení vlny a lnu na ručním vřetenu i na kolovratu, tkaní plátna i hadrových kobereců na tkalcovském stavu, tkaní na destičce a na karetkách, krosienky, frivolitkování, zpracování rostlin lnu ve vlákno, výrobu ubíraných punčoch a kromě toho i mnoho dalších prací souvisejících s chodem domácnosti, ale v historické podobě, protože při akcích v muzeu prezentujeme návštěvníkům i tyto běžné činnosti.

Mezi tvé výrazné experimentální počiny patří rekonstrukce technologie výroby tradičních valašských ubíraných punčoch. Mohla bys nám tento projekt přiblížit?

Vidíš, to už je 15 let, co jsme v týmu vydali publikaci, v níž jsme společně představovali tradiční zapomenuté technologie. To byla doba, kdy jsme stěhovali depozitář textilu do nových prostor a mně tehdy padl do ruky pár ubíraných punčoch. Starobylá ženská oděvní součástka, výjimečný sbírkový kus, který je v muzeích ČR uchovávan ojedinele. A tak mě napadlo, proč bychom je nemohli zkusit znovu vyrobit. Sama bych to ovšem nezvládla, nastudovat a teoreticky se připravit, to ano. Ale uplést pár punčoch dlouhých přes 1 metr z ovčí vlny a pak je zkusit plstít, to nás bylo více. Oporu jsem našla u kolegyně Libušky Matochové – konzervátorky a restaurátorky textilu – a Heleny Cviklové – kurátorky sbírek –, s nimiž jsme pletly a pletly po chvílích v práci nebo hlavně doma. Na konzervačním oddělení nám vyrobili valchovací korytka a pak už jsme s Libuškou zkoušely postup zplstování punčoch pomocí mýdla, horké vody a tření o dřevěnou valchu. Jak na konzervačním oddělení, tak přímo v areálu Valašské dědiny při programech, kde

jsme celý postup prezentovaly návštěvníkům. Projekt byl natolik zajímavý, že jsme získali i grantovou podporu z ministerstva kultury.

Ovlivnil či inspiroval tě někdo?

Pokud se ptáš na celkové mé směřování k textilním rukodělným technikám, tak v prvopočátcích moje maminka. Ta se mnou měla tu trpělivost, aby mi neustále ukazovala základy, jak se co bere do ruky, kam se píchá jehlou, kudy mám vést háček a tak podobně. Potom v muzeu těch lidí bylo více – určitě paní Marie Brandstetrová, moje předchůdkyně ve správě textilní sbírky. To ona mi otevřela brány k poznání tradičního valašského oděvu, vedla mě a krotila nicotné myšlenky. Důležitým pro mě bylo také setkání s paní Evou Urbachovou, další významnou etnografkou, zabývající se mimo jiné valašským krojem a dokumentací rukodělných technik a řemeslných postupů. A v neposlední řadě Libuška Matochová, v níž jsem našla člověka chápajícího všechny mé bláznivé nápady rekonstruovat technologie, praktikovat je a ukazovat návštěvníkům muzea. Díky ní umím příst, tkát na tkalcovském stavu, natahovat na něj osnovu, připravit si sváteční kroj.

Která textilní technika tě nejvíce zaujala?

Na to je velice složité odpovědět. Nyní se nejčastěji věnuji předení na kolovratu, ale to neznamená, že tuto technologii upřednostňuji před jinými. Velkou výzvou je pro mě tkaní na tkalcovském stavu. To už je „vyšší dívčí“ – ovládáš složitý stroj, který připravuje pro tkalce množství nástrah od přetržené osnovní nitě, nerovnoměrně utahovaného útku po složitou přípravu osnovy, kde se opravdu nesmíš při jejím natahování splést, neboť chyba je při tkaní viditelná. Ale co ti budu povídat, vždyť sám tuto technologii ovládáš. Odpovědí na tvou otázku je vyšívání, které skýtá tolik možností provedení, na kolik si jen vzpomeneš. Umožňuje realizaci i jednoduchých, ale přitom dosti efektních výsledků, takže může být zábavou i prací pro různé zdatné, ale trpělivé vyšíváčky. Protože se teď hluboce zabývám tématem bílého vyšívání na Rožnovsku, tak pokud bych měla zvolit jeden druh vyšívání, zaujalo mě velmi vyšívání na tylu. To je v našich končinách

téměř zapomenutá technologie, takže možná pro mě další výzva na oživení tohoto druhu vyšívání, podobně jako u ubíraných punčoch.

Řadu let jsi byla kurátorkou textilní sbírky a v současné době pracuješ v Metodickém centru Národního muzea v přírodě. Připravuješ teď nějaký projekt založený na tradičních textilních rukodělných technikách a chystáš se na něj, nebo na to nemáš čas?

Abych pravdu řekla, toho času na textil moc není, mé profesní zaměření je teď jiné, ovšem vycházející ze zkušeností s prací se sbírkami. Ale na textil se prostě nedá zapomenout. Takže si stále „odskakuji“ – teď zrovna finišuji s pracemi na odborné publikaci s názvem Pěkné kvítí z bílých nití, věnované výše zmiňovanému bílému vyšívání na Rožnovsku. Publikaci předcházela výstava, na níž představujeme top kousky historických bílých vyšívek, ale i současnou produkci vyšíváček z našeho regionu.

Často vystupuješ v tradičním oděvu – vnímáš to jako demonstrační nutnost, nebo se v tom cítíš přirozeně?

Tradiční oděv jsem začala oblékat ve spojitosti s působením v muzeu a při prezentačních akcích. Nikdy předtím jsem ho na sobě neměla. Nejdříve to byl každodenní, nebo chceš-li pracovní oděv. Přijala jsem ho zcela automaticky jako patřičný oděv pro prezentační aktivity v prostředí areálů muzea. Jak by to vypadalo, sedět v chalupě obklopená krásnými historickými předměty a předvádět třeba předení a být v riflích? Přinejmenším divně.

Výjimečnou příležitostí pak bylo obléci se do svátečního kroje. To je jiná paráda, i když mezi laickou veřejností stále přetrvává názor, že valašský kroj je chudý. Není. Možná není tak barevný a zdobený jako slovácké nebo hanácké kroje, ale přesto je krásný a musíte se podívat z blízka, aby bylo vidět vyšívky a materiály, z nichž je zhotovený. A i když není tak pohodlný jako každodenní oděv, já se i v něm cítím velmi dobře. Možná i proto, že mnohé součástky jsem si ušila sama nebo si nechala vyrobit na míru.

// NA CESTE KU KOREŇŇOM

ROZHOVOR VEDL VÁCLAV MICHALIČKA

ROZHOVOR S JOZEFEM MARCEM

MUDr. Jozef Marec (1958) je slovenský lekár, ktorý dlhá léta pôsobil coby primár detského oddelenia Kysucké nemocnice v Čadci. Vedľa svojej lekárskej profese sa intenzívne venuje výskumu tradičnej ľudskej kultúry na Kysuciach. Své výpravy do horských osád, kde zbíral vyprávania pamätníkov, zúročil pri sepsaní množstva beletristických kníh, ale tiež v niekoľkých odborných vedeckých monografiách. Založil múzeum Bimáčok v Podvysoké a tiež sa rozhodol poznávať ľudovú kultúru pomocou experimentov zameraných na ľudovú rukodielnu výrobu – konkrétne na spracovanie dreva. Centrum tradičných technológií Príbor s Jozefom Marcem spolupracuje už dlhú dobu, a preto sme ho oslovili s niekoľkými otázkami.

Co tě jako lékaře přivedlo k zájmu o národopis a tradiční život na Kysucích?

Zásadným dôvodom bolo, že som sa v tom narodil a žil až skoro do maturity. Narodil som sa v Turzovke, osade Bajákovci, kde pretrvával dlho starobylý spôsob života, aj keď samozrejme modifikovaný novou dobou. Družstvo sa u nás založiť nepodarilo, nevhodné prírodné pomery, tak to ostalo na krku ľuďom, čo sme tam žili. Moji prarodičia aj rodičia aj celá komunita priam zafanatikovali na tom, že zem sa musí obrábať, lúky kosiť, pást... K tomu samozrejme patrila duchovná výbava, hlavne prosperitná a ochranná mágia, ktorá bola pevne zakorenená v mysliach. Zažil som to všetko a hlavne množstvo ručnej driny. Od 8 rokov som pásol 4 kravy, ako 12-ročný som vedel šírovať koňa, neskôr som už vedel zakladať obrovské fúry sena ako starý furman. Moje prázdniny boli kravy, hrable, motyka, neskôr kosa a kónské opraty.

Poznal som celé panoptikum postavíček, ľudí na okraji spoločnosti, tajomných „vedomcov“ aj „baby“, čo vedeli porobiť, zažil som driapanie peria a príšerné príbehy, čo sa vyprávali, a mnoho ďalších vecí, ktoré sa mi zadreli do mozgových závitov, hoci som o tom nevedel. Lebo som na to zanevrel, hnevalo ma to, načo tá drina a všetko. Odišiel som na fakultu, vyštudoval, prišla kariéra, rôzne mimopracovné povinnosti, rodina, deti.

Keď som mal 42 rokov, moja životná cesta bola zrazu na križovatke. Hrozil mi kolaps zdravia, rodiny i pracovnej kariéry. Hľadal som východisko a našiel v turistike. Dlhé vychádzky do prírody, do horských osád, kde ešte žilo pomerne veľa pôvodných obyvateľov, hlavne starých. Na Kysuciach je typické rozptýlené kopaničiarske

osídlenie v horských pláčoch. Počíta sa, že ich je okolo 800. Navštívil som úplne všetky, nerátal som ich, ale trvalo mi to sedem rokov. Raz som sa tak podvečer v zime vracal okolo istej horskej usadlosti. Vyvážali hnoj, z komína sa dymilo smrekovým dymom. Tá atmosféra, tá scenéria, tie blízke vône gazdovstva a mnoho maličkostí okolo – a bol som tam. Znovu doma, na ceste ku koreňom. A pochopil som, aké bohatstvo sa tu ukrýva. Dva roky nato mi vyšla prvá kniha vrchárskych próz z autentických rozprávání...

Při svých výzkumech se ti podařilo oslovit mnoho pamětníků, kteří vyprávěli často o citlivých tématech. Jak se ti podařilo získat jejich důvěru? Protože tvůj zájem se hodně soustředil i na lidovou magii a to mohlo být velmi ožehavé.

Cielený výskum mágie som začal až po desiatich rokoch mojej novej anabázy. To už som mal vybudovanú silnú základňu spolupracovníkov a informátorov, lebo prvá moja etno-knižka bola o ľudovej strave. Nebolo veru vždy jednoduché si ich dôveru získať. V zásade mi pomohli asi štyri veci. Mnohí ma poznali ako lekára, cez svoje deti a vnukov, ktoré som liečil. Dôležité tiež bolo, že dokonale ovládam hornokysucké nárečie, čo starkým imponovalo. A mnohí starší poznali môjho otca, Jána Marca, predsedu obnoveného urbariálneho lesného spoločenstva, kde skoro všetci vrcháři z oblasti Veľkej Turzovky mali podiely. Otcovo meno mi otváralo dvere do mnohých dreveníc. A tiež že som sa vedel rozprávať o gazdovstve, rozumel som koňom, statku. No a keď nezafungovalo ani jedno ani štvrté, pomohla niekedy sedmička borovičky, nejaká ta čokoládka, bonboniera. A veru aj ibalgin, rôzne mastičky, čo ktorá potrebovala. A v mnohých prípadoch vznikli medzi nami veľmi silné dojímavé putá, mnohých som mal veľmi rád a oni mňa. A tak mi radi prezradili to, čo by inému nie.

Bolo to niekedy veľmi ožehavé. Nedávno umrela posledná „liečiteľka“ či „bosorka“ alebo „baba“, ako ich tu volali. U nej mi trvalo vyše roka, kým ma prijala. Ale potom mi veľmi ochotne rozprávala všetko, čo vedela, okrem jediného – tej tajomnej sily, ktorá jej pomáhala. Kniha Tradičné liečiteľstvo a ľudová mágia na horných Kysuciach ma silno poznačila. Ak som si dovtedy myslel, že ako dobre poznám svojich rodákov, až počas výskumu mágie som do hĺbky pochopil ich dušu. Nebolo to až také príjemné poznanie. Mnohí ma odhovárali – „nepublikuj to, neuč ľudí, čo nemusia vedieť“.

Ale ono to tu bolo, bola to denná súčasť života a nevidel som dôvod, prečo by sa nad tým mali zakrývať oči. Bolo to predkresťanské duchovné dedičstvo. To práve niektorým nevoňalo...

Máš nějaký opravdu silný emoční zážitek ze svých výzkumů?

Zážitkov mám veľmi veľa, z turistiky aj z výskumov. Ale jeden sa mi asi najviac vryl do pamäti. Keď som navštívil prvú liečiteľku. V jesenný nepríjemný sychravý večer. Nepovedal som jej čo naozaj chcem, ohlásil som sa ako klient. Ani dôvod návštevy, nebola ani zvedavá. Bola to úplne tuctová, milá babenka. Sadol som si a ona mi presne povedala, aké mám ťažkosti. Precítovala to na seba, bola z toho veľmi vyčerpaná. Boledi ma kríže a rameno, to všetko precítila, aj že mám ťažobu na žalúdku. To bolo pol kila údeného kolena, ktoré som

predtým skonzumoval. Ale trafila. A potom mi presne povedala, čo chcem, ale nehnevala sa. Bol by som sa jej priznal i tak. Ale keby som sa vraj nebol, všetky ťažkosti by sa mi vrátili. Návšteva mi pomohla, asi dva týždne som nemusel užiť ani jeden ibalgin... Bolo to naozaj veľmi silné.

Když zůstaneme u zájmu o lidovou kulturu, píšeš beletristická díla, publikoval jsi knihy založené na svých výzkumech, založil jsi muzeum věnující se

tradičnímu životu na Kysucích. Co považuješ za svůj nejdůležitější počín?

Úprimne povedané, toto všetko, čo si vymenoval. Severozápadné Kysuce, od Čadce na sever a na západ, boli úplne zabudnuté. Ja som mal v mojej činnosti „šťastie“ v nešťastí, že tento kraj bol slovami Petra Jilemnického „pole neorané“.

Nech to prosím nevyznieva pateticky ani arogantne, ale zachránil som to obrovské bohatstvo v hodine dvanástej. Dnes by to už nešlo. Oporu pre svoje výskumy som našiel u vás, na Morave, na Valašsku a v Sliezske. K napísaniu mojej komerčne najúspešnejšej knihy Ľudová strava na Kysuciach ma inšpirovala kniha PhDr. Slávka Štiku Ľudová strava na Valašsku, ktorú som prečítal jedným dychom počas zimnej dovolenky na Soláni, v hotelovej knižnici.

I k vydaniu mojej „mega“ publikácie Drevený život, kamenný chlieb ma inšpirovali moravskí autori. Kniha je o ľudovom staviteľstve a ľudovej výrobe, počas výskumu som zdokumentoval odhadom asi 90 % kysuckých dreveníc od Makova po Vychylovku. Sprievodcom mi bol PhDr. Jiří Langer, ďalší veľikán moravskej etnografie a historiografie. Viedol ma úskaliami ľudového staviteľstva, až kým nebol s rukopisom spokojný, a stali sme sa takisto dobrými priateľmi. Druhá časť o ľudovej výrobe vznikla z inšpirácie publikáciou Zručnosť, um a dovednosť ľudí na horách (Drápala, Michalička). Chytila ma za srdce rovnako ako monografia Ľudová strava na Valašsku. Bola mi vodítkom, odborným aj metodickým vzorom. Takže v podstate skoro za všetko, čom som na poli etno výskumu na Kysuciach „napáchal“, vďačím moravským autorom, mojim priateľom.

No a pri monitorovaní kysuckých dreveníc som s priateľom zistil, koľko pokladov v zmysle materiálnych pamiatok na život našich predkov ešte leží ladom, zabudnutých a zaprášených. Tak sme postupne začali mnohé zväzť a založili muzejko. Dnes máme okolo 500 exponátov a dve expozície. Jedna je v sídle nášho občianskeho združenia Bimáčok ako „Obydlie a hospodárstvo“ a jedna je v obci Korňa ako drevená izba „Na počiatku bolo drevo“.

A čo sa týka beletrie, napísal som okolo 50 vrchárskych próz. Ich prínos ja vidím hlavne v tom, že som zachytil z rozprávání pamätníkov množstvo príbehov, mnohokrát viacej príšerných ako pekných, pramieniacich z nesmierne ťažkého života, aký žili. Takže význam

svojej práce vidím hlavne v tom, že sa severozápadné Kysuce zviditeľnili ako kraj hodný pozornosti a rešpektu z hľadiska etnografického aj kultúrneho.

Tvá posledná kniha je zaměřena na stromy a je skutečně velmi zajímavě pojetá. Jaké sdělení bylo tvým cílem?

Je to prosté – stromy milujem. Vyrástol som pod mohutnými brestami, ktoré tvorili obrovský zelený baldachýn nad našim gazdovským dvorom. Medzi ich koreňmi bola rodová studňa, výdatná a veľmi chutná. Prakticky u každej osady kedysi stali rodové stromy – lípy, bresty, javory. Dnes sa mnohí ľudia správajú k stromom veľmi bezohľadne a veľmi hlúpo. Strach z nich je značne prehnaný a dôvody na výruby sú často veľmi banálne. Svojho času som na potulkách dohľadal a zdokumentoval 24 pamätných a vzácných stromov v rámci projektu Anglický park na Kysuciach. Kolko ich ešte stojí, netuším. Stromy sú v mojich očiach biologické a duchovné zázraky. Samozrejme, hlavne tie veľké s prastarým rodným listom.

V poslední době stále více tvoříš rukama a opracováním dřeva trávíš velké množství času. Co pro tebe rukodělná práce založená na tradičních rukodělných technikách znamená a kde hledáš inspiraci?

Drevo ma fascinovalo od detstva. Pri pasení kráv sme stále niečo strúhali, vyrezávali, kládli ohne. Zapamätal som si hlavne jeho vôňu. A teraz, v novej dobe, keď som pochopil, čo všetko znamenalo drevo pre mojich predkov, ktorí prišli do kysuckých hôr často len so sekerou, čo všetko s ňou dokázali, s akou jednoduchou výbavou si vedeli zhotoviť predmety dennej potreby pre domácnosť, kde hádam 90 % vecí bolo z dreva, žasol som nad tým poznáním. V našom múzeu máme jednu samostatnú expozíciu venovanú drevu. Často tam len tak sedím a hľadím na to. A snažím sa napodobňovať. Niektoré nádoby ako putyry, geletu či korýtka som vyrobil pre potreby múzea sám. Postupne som prešiel rôznymi štádiami experimentov, až som sa ustálil na úžitkových nádobách a predmetoch – črpáky, misky a mísy, naberáčky, črpačky, hrnčeky. Črpáky sú moja srdcovka. A čoraz viac používam aj staré nástroje. Niektoré sa totiž vôbec nedajú kúpiť, lebo sa nikdy masovejšie nevyrábali. Dnes, ako starobný dôchodca, trávim s drevom naozaj veľa času, priemerne 4 hodiny denne. Snažím sa

všetko robiť ručne a napodobovať techniky a technológie starých majstrov. Je to drina, ale uspokojuje ma to a zároveň slúži ako kardiorehabilitácia. Vo všetkom som samouk, preto moje výrobky nie sú dokonalé, ale vždy sa snažím, aby boli funkčné.

Znám tě jako člověka bytostně spjatého s Kysucemi. Hledáš inspiraci i v cizích zemích? Je nějaká kultura, která tě fascinuje či bys ji chtěl zblízka poznat?

Ak nerátam blízke Valaško a tešínske Sliezske, prípadne poľské Malopoľsko, tak zatiaľ v cudzích zemiach inšpiráciu nehľadám. Som bytostne vrastený v tomto Bohom zabudnutom kraji. Ale veľmi rád by som niekedy navštívil britský a írsky vidiek, kde je bohatstvo pozostatkov po keltskej kultúre. To ma fascinuje oddávna. A možno tiež rumunské Karpaty, kde ešte život plynie pomerne pomaly a po starom. Inak žiadne cestovateľské ambície nemám. Stačí mi sadnúť si na strúhaciu stolicu „džadek“, vziať javorový klátik a dlaňať...

MUDR. JOZEF MAREC (1958) JE SLOVENSKÝ LÉKAŘ, KTERÝ DLOUHÁ LÉTA PŮSOBIL COBY PRIMÁŘ DĚTSKÉHO ODDĚLENÍ KYSUCKÉ NEMOCNICE V ČADCI. VEDLE SVÉ LÉKAŘSKÉ PROFESE SE INTENZIVNĚ VĚNUJE VÝZKUMU TRADIČNÍ LIDOVÉ KULTURY NA KYSUCÍCH. SVÉ VÝPRAVY DO HORSKÝCH OSAD, KDE SBÍRAL VYPRÁVĚNÍ PAMĚTNÍKŮ, ZÚROČIL PŘI SEPSÁNÍ MNOŽSTVÍ BELETRISTICKÝCH KNIH, ALE TAKÉ V NĚKOLIKA I ODBORNOU VEŘEJNOSTÍ OCEŇOVANÝCH MONOGRAFIÍCH. ZALOŽIL MÚZEUM BIMAČEK V PODVYSOKÉ A TAKÉ SE ROZHODL POZNÁVAT LIDOVOU KULTURU POMOCÍ EXPERIMENTŮ ZAMĚŘENÝCH NA LIDOVOU RUKODĚLNOU VÝROBU – KONKRÉTNĚ NA ZPRACOVÁNÍ DŘEVA.

// MAKOVNÍKY, BRŇÁKY

ADÉLA STŘELKOVÁ
VÁCLAV MICHALIČKA

SBÍRKY

V letech 2017 až 2019 se podařilo obohatit sbírky Muzea Novojičínska o pozoruhodnou kolekci několika desítek párů specifické obuvi zhotovované z úzkých filcových proužků technikou pletení na formě. Význam tohoto souboru spočívá v tom, že představuje důležitý doklad o oblíbě a úloze specifických praktických rukodělných výrobků v rámci běžné každodennosti především druhé poloviny 20. století. Byly vyrobeny různými výrobci a jako místo původu bylo často uváděno Rybí, Spálov, Střítež nad Bečvou a také Frenštát pod Radhoštěm.

Tradice výroby této obuvi v Příboře, ale i širším Novojičínsku sahá hluboko do 19. století. Provázána byla velmi úzce s rozšířeným soukenictvím a následně i s kloboučnickou produkcí. Od osmdesátých let 19. století (až do roku 1937) fungovala v Příboře Flussova továrna na klobouky. Původní soukenné proužky nahradil při zhotovování papučí materiál z odkrojené přebytečné krempy. Tyto odkrojky, které i v dnešní době při výrobě klobouků vznikají, byly a stále jsou vítaným zdrojem materiálu pro různé rukodělné a výtvarné aktivity. Po zrušení příborské provozovny zůstali výrobci z širokého okolí odkázáni pouze na materiál z kloboučnické továrny v Novém Jičíně. Zhotovitelé papučí vázaných na formě působili v Příboře a v Klokočově (dříve samostatná obec, dnes součást Příbora) minimálně od 19. století až do druhé poloviny 20. století a dodnes si na ně mnozí místní obyvatelé uchovávají své vzpomínky.

„Vzpomínám si, jak teta chodila na jarmark prodávat papuče – brňáky. Sama je vyráběla ze šňůrek – byly to takové tkanice z kloboučnického závodu z Nového Jičína. Každý pár měla spojený provázkem. Vždycky si je přehodila přes obě ramena. Byla jako vánoční stromeček.

Někdy použila nůši. Pro nás děti – mohlo mi být kolem šesti roků – to bylo něco neobvyklého, zvláštního. Jak teta došla na místo do Lidické ulice naproti Katolickému domu, rozložila brňáky na štanty – na desky – a prodávala je.“ (zapsáno 2019, Příbor)

Před druhou světovou válkou působili vyhlášení výrobci mimo Příbor například také v Hodslavicích a Hostašovicích. V druhé polovině 20. století byli vyhledávaní papučáři také ve Spálově, Stříteži nad Bečvou a v Rybí.

Pro tuto obuv zhotovovanou na formě bývalo v minulosti používáno poměrně značné množství názvů. Některé byly velmi lokální a specifické. V Příboře byl a stále je dobře známý a oblíbený termín makovníky. Hojně rozšířené bývalo na Příborsku také pojmenování brňáky, a to především ve tvaru brňaky. Ve Štramberku na počátku 20. století je doložena i podoba brňakle. Na Brněnsku se ovšem pro tento totožný typ obuvi uchytilo označení báče. Termín bandury se používal pro rozdílné typy obuvi, a to v různých oblastech Moravy. V nedalekém Rybí převládá tento název jako místní a specifické označení ryze pro papuče zhotovené na formě z filcových proužků (bandury i bandury). Na Valašsku byla tato obuv vázaná pomocí formy známá pod naprosto převládajícím názvem kocury. Ten se používal jak pro papuče filcové, tak i vlněné – vyráběné obdobným způsobem. Pro nízké papuče vytvořené na kopytu z filcových okrajků byl na relativně velkém prostoru severovýchodní Moravy rozšířený název okravčáky (okravčáky, okrajčáky, okravčané papuče). Vysoké papuče sahající nad kotník, rovněž vázané na formě, bývaly na tomto širším území známé také pod pojmenováním vazáky. Z dalších méně obvyklých názvů je třeba zmínit označení klatáky a filcáky. Oba tyto názvy byly zaznamenány v Příboře.

PŮVODNÍM VÝCHOZÍM
MATERIÁLEM PRO
VÝROBU OBUVI
PLETENÉ NA FORMĚ
BYLY OKRAJKY SUKNA
ZVANÉ ŠLAKY. TY
POZDĚJI NAHRADILY
KLOBOUČNICKÉ
ODŘEZKY KREMP
KLOBOUKŮ.

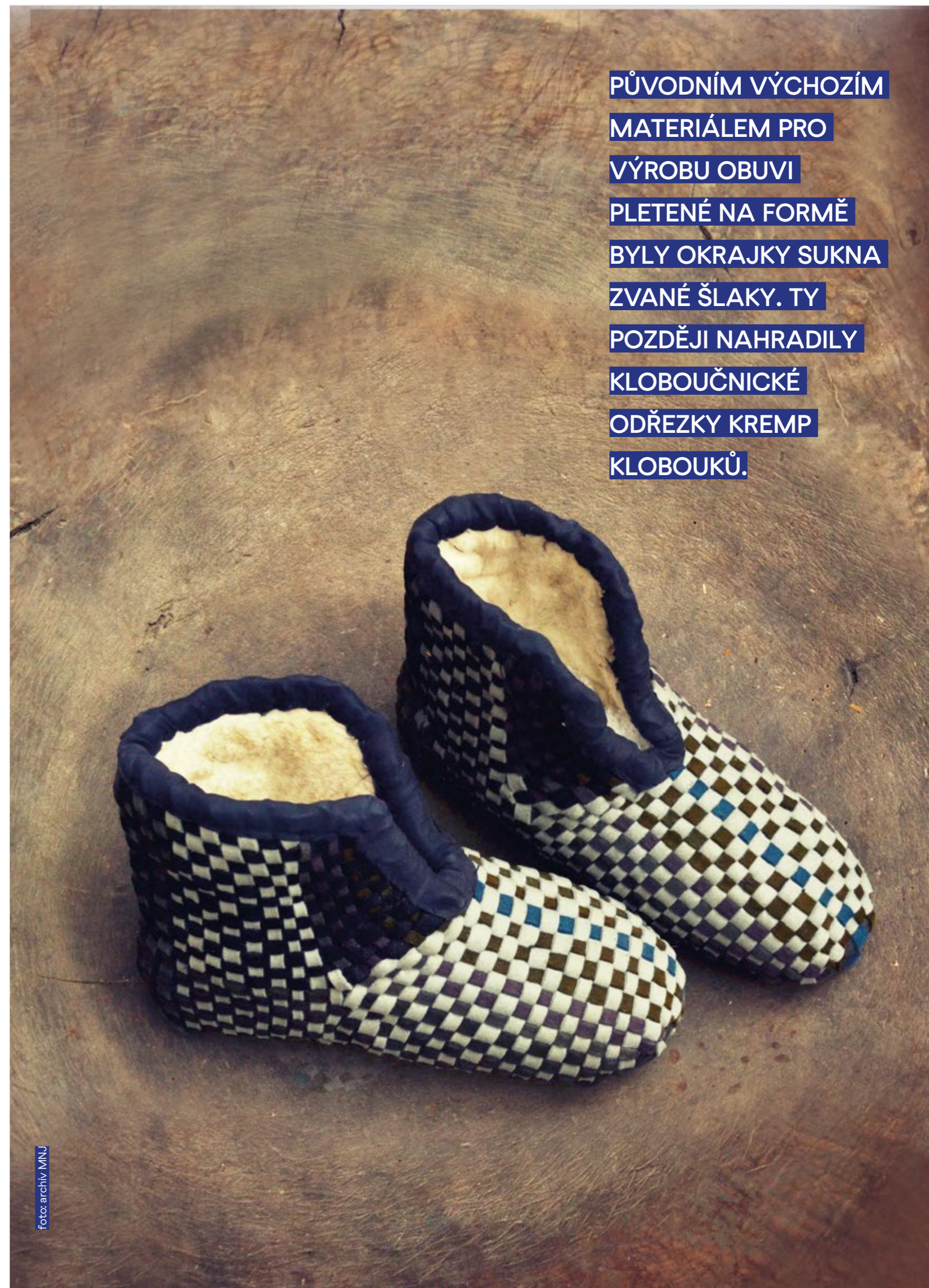

foto: archiv MNJ

SBÍRKY

// DO JESLIČEK PANNA CHUDIČKÁ...

VÁCLAV MICHALIČKA FENOMÉN

O BETLÉMECH
A BETLEMÁŘÍCH
V PŘÍBOŘE

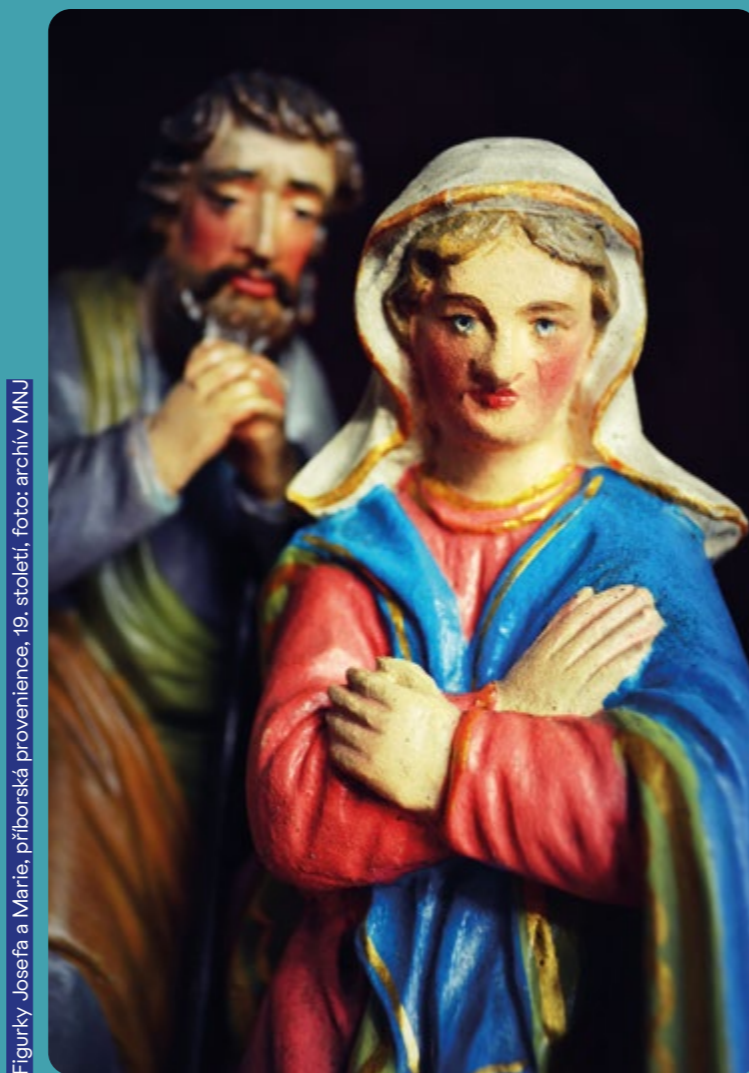
Historické betlemářství v Příboře představuje velmi pěkný příklad betlemářské tvorby navazující na barokní kulturní a především duchovní tradici. Jedná se o typickou ukázkou toho, jak bylo zhotovování betlémů ovlivněno lokalitou se silným náboženským zázemím s mnoha projevy barokní zbožnosti. Patrně již na sklonku 18. století se město Příbor, představující důležité kulturní a duchovní centrum širokého podbeskydského regionu, stalo významným betlemářským střediskem.

S kulturní a duchovní historií Příbora byl úzce spjat piaristický řád (řád chudých řeholních kleriků Matky Boží zbožných škol). Na základě aktivit olomouckého biskupa Karla II. z Lichtenštejna-Kastelkornu došlo v roce 1694 v Příboře k založení piaristické koleje. Piaristé zde vedle svých hlavních činností, spočívajících ve vyučování, také nacvičovali a předváděli celou řadu náboženských divadelních představení a vánočních her. Ty byly pak hrány v kostele před širokou veřejností. Dalším zásadním faktorem pro formování betlémové tvorby v Příboře byly náboženské poutě. Příbor jakožto město s výrazným duchovním zázemím a značnou historicky zakódovanou lidovou zbožností proslul v minulosti tím, že jich v něm bylo pořádáno několik a že byly vyhledávány poutníky i ze vzdálených míst. Pro potřeby poutníků se zde vytvořilo velmi silné řezbářské zázemí, neboť o drobné sošky byl značný zájem. Po útlumu významu poutí se místní řezbáři rychle přeorientovali na tvorbu jesličkových scén, neboť obliba betlémů od konce 18. století prudce stoupala i v lidovém prostředí.

Rozmach produkce betlémů v Příboře nastal na přelomu 18. a 19. století a jejich výroba kontinuálně trvala až do 1. světové války. Dochované betlémové figury od jednotlivých řezbářů se liší zejména v kvalitě provedení a prostorovém vyjádření. Některé výtvořiny představují řemeslně zvládnuté dílo, jiné jsou naopak příkladem značně zjednodušeného pojetí neškolených tvůrců bez větší řemeslné zručnosti a výtvarného citění. Příborské betlémy vycházející z jednotné tradice se vyznačují mohutnými polychromovanými figurami, kdy v nich stále rezonuje barokní nádhera, ale také značná dávka určité lidovosti. Můžeme se u nich setkat kromě tradičních postav s velkým množstvím venkovského i měšťanského obyvatelstva patřícího svým oděvem spíše do oblasti severovýchodní Moravy a do období připomínajícího 18. století, případně počátek 19. století.

I v těch nejstarších příborských historických betlémech se vedle klasických postav darovníků vyskytují také valašští pastevci. Ti bývají zpodobněni v archaickém oděvu odpovídajícím nejstarším popisům beskydských salašů. Velmi časté bylo i zobrazování rozmanitých činností na salaši. K typickým výjevům patřila scéna znázorňující přípravu sýra nebo charakteristické zobrazení hudecké či gajdošské muziky.

Svébytnou poetikou podbeskydského venkova s rýze regionálními prvky se vyznačuje betlém příborského soukeníka Antonína Staroveského (1827–1917). Tento jeho betlém z poloviny 19. století, ze kterého se dochovala jen

Figurky Josefa a Marie, příborská provenience, 19. století, foto: archiv MNU

část figur bez pozadí, je deponován ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

Z anonymity příborských betlemářů vystupuje v 19. století a na počátku 20. století vedle Antonína Staroveského již jen několik málo jmen. V příborském filiálním kostele svatého Valentina, situovaném před budovou piaristického kláštera, se nacházel dřevěný polychromovaný betlém zhotovený – jak napovídá datace na jedné figurce – patrně v roce 1835. Jeho autorem byl s největší pravděpodobností příborský řezbář Alois

Grossmann, jak lze usuzovat podle vyrytých iniciál A. G. na několika figurkách. Tento betlém v majetku římskokatolické církve je v současnosti dlouhodobě deponován v Muzeu Novojičínska.

Ke starší generaci příborských řezbářů patřili také bratři František, Fabian a Valentin Bohumínští, kteří byli tvůrci řady rozsáhlých betlémových scén. Jeden z nich byl patrně i autorem jesliček pro dnes již nestojící kapli svaté Alžběty v Příboře.

Svéráznou příborskou osobností byl na sklonku 19. století hluchoněmý řezbář Valentin Michalík. V dětství si přivodil těžké zranění pádem z výšky a celý život trpěl výraznou deformací páteře. Tento handicap mu znemožnil vyučit se řemeslu, ale díky zálibě v práci se dřevem

Figurka pastýře, příborská provenience, 19. století, foto: archiv MNU

si osvojil techniky dřevorezby. Betlémové figurky nejen prodával, ale také směňoval za potraviny, a to zejména během první světové války. Svě výtvořiny označoval jako pikury, podle čehož získal svou přezdívku Pikura.

K osobitým příborským zhotovitelům betlémů mladší generace na přelomu 19. a 20. století patřil Jiří Tichánek (1873–1950). Pocházel ze soukenické rodiny a vyučil se malířem pokojů. Po absolvování několika doškolovacích kurzů se věnoval výmalbě kostelů, kaplí, divadel a dalších

historických objektů. V zimním období se zabýval výrobou kulis pro ochotnické spolky a také řezbou betlémů. Především výtvořiny Jiřího Tichánka jsou dodnes uchovávány v několika příborských domácnostech a jeden jeho rozsáhlý betlém tvoří součást sbírek Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Počátkem 20. století vyřezával betlémy také Valentin Šitavanc. Jeho kompletní polychromovaný betlém podle příborské tradice, ale zcela v lidových intencích, se nachází v příborském muzeu.

Historické betlémy i solitérní figurky příborské provenience se dochovaly zejména ve sbírkách Muzea Novojičínska, a to jak v komplexnější podobě, tak i torzovitě. Jedná se o dva ucelnější betlémy a množství jednotlivin. Kolekce je tvořena více než tři sta figurami a desítkami součástí kulis. Ve sbírkách Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm se nacházejí dva rozsáhlejší příborské betlémové celky (tzv. Staroveského betlém a tzv. Tichánkův betlém), které ale nejsou zcela kompletní, a také několik samostatných figur pocházejících ze stejné lokality. Příborská tvorba je zastoupena i v Ostravském muzeu, a to jedním velmi archaickým betlémem s rozsáhlými kulisami a téměř stovkou figur zhotovených rozdílnými autory v různých časových obdobích. Pouze deset solitérních figurek pocházejících z Příbora je deponováno v Národním muzeu v Praze. Těchto deset artefaktů představuje nejen charakteristické reprezentanty příborského betlemářství, ale patrně patří i k těm nejstarším.

V majetku římskokatolické církve (Římskokatolická farnost Příbor) se v dnešní době nacházejí na katastru města Příbora dva velmi typické kostelní betlémy 19. století lokální produkce, a to z kostela svatého Valentina a z farního kostela Narození Panny Marie. Historické příborské betlémy se rovněž nalézají v soukromém vlastnictví příborských rodin a tvoří stále důležitou aktivní součást lokální kulturní a duchovní tradice.

V současné době působí v Příboře několik neprofesionálních řezbářů. Ti přímo nenavazují na původní tradici, ale velmi intenzivně se věnují tvorbě betlémů, jejichž obliba stále trvá i v dnešní společnosti. Centrum tradičních technologií pak betlemářskou minulost Příbora každoročně připomíná vyhledávanou akcí „Setkání betlemářů“, kterou tato pobočka Muzea Novojičínska pořádá vždy v prosinci před Vánoci.

O HONČOVĚ HŮRCE

FENOMÉN

LUKÁŠ MACEČEK

RENATA SOBOTÍKOVÁ

Hončova hůrka (336 m n. m.) se zvedá nad východním okrajem obce Skotnice v oblasti Podbeskydské pahorkatiny, severně od Příbora. Dříve se kopci říkalo „Štajnbruch“ (Kamenolom) či „Weinhübel“ (Viničný vrch). Současný název se ujal koncem 19. století. Z vrcholu je možné pozorovat okolní krajinu, jižním směrem Příborskou pahorkatinu, Štramberskou vrchovinu a část Moravskoslezských Beskyd. Západním směrem se nachází údolí řeky Lubiny a obec Skotnice. Dále na západ a severozápad je možné shlédnout na sníženinu Moravské brány. Na vrchol Hončovy hůrky se dostaneme po silnici z obce Skotnice.

Pověsti

S vrcholem jsou spjaty pověsti. Traduje se, že Hončova hůrka byla sopkou chrlící lávu a oheň, s níž je spjata pověst o trpasličích přebývajících v Hončově hůrce. Trpasličí obcházeli okolní obce a sbírali lidi s těžkými hříchy, které pak házeli do jícnu sopky. Hončova hůrka, i když je tvořena vulkanickými horninami, nebyla sama o sobě klasickou sopkou chrlící lávu. Pověst nejspíše odkazuje na takzvané Příborské ohníčky, což byly malé plamínky různé velikosti. Zář plamínků šlehala nepravidelně a vytvářela kruhy, což při pozorování z delší vzdálenosti připomínalo stálý

KOPEC ROZKLÁDAJÍCÍ

SE VÝCHODNĚ OD OBCE

SKOTNICE V PODBESKYDSKÉ

PAHORKATINĚ JE NEJEN

PĚKNÝM ROZHLEDOVÝM

MÍSTEM SPJATÝM S LIDOVÝMI

POVĚSTMI, ALE I VÝZNAMNOU

MINERALOGICKOU LOKALITOU

ODKRYTOU V PÁSMU

PODBESKYDSKÝCH VYVŘELIN.

Hončova hůrka – vrchol, foto: archiv MNU

požár. Jev byl způsoben úniky metanu souvisejícími s ložisky zemního plynu nalezenými v této oblasti. Další z pověstí vypráví o čertovi, který si zde vystavěl hrad. Balvany létající z jícnu sopky způsobily jeho rozboření. Čert postavil hrad znovu, ale situace se opakovala a z hradu nic nezůstalo. Zbyly pouze díry, z nichž podle pověstí dříve tyto balvany vylétávaly, a prý je bylo možné vidět ještě před 100 léty.

Pikrity, foto: archiv MNU

Geologie a mineralogie

Vrchol Hončovy hůrky je tvořen příkrovovým efuzivem pikriticko-peridotitického typu prorážejícím spodnokřídové sedimenty hradištského souvrství. Těleso má protáhlý tvar ve směru SV-JZ a je morfolo-

gicky dobře patrné v krajině. Převážně spodnokřídové vulkanické horniny Vnějších Západních Karpat jsou známy pouze z oblasti Moravskoslezských Beskyd, Podbeskydské pahorkatiny a přilehlých oblastí v Polsku. Vulkanické a subvulkanické horniny těšínitové asociace vzniklé podmořskou vulkanickou aktivitou v slezském sedimentačním prostoru vytvářejí vulkanogenní komplex složený z hypabysálních ložních žil, polštářových láv a pyroklastik. Na Hončově hůrce pronikají skrze sedimenty hradištského souvrství ve formě žil a výlevů pyroklastik horniny těšínitové asociace. Jedná se o porfyrické a mandlovcové pikrity. Makroskopickým pozorováním lze horninu popsat jako páskovanou, laminovanou, šedého až šedočer-

Chalcidone, foto: archiv MNU

ného zbarvení s kontaktní zónou mocnou v rozmezí 0,2 až 0,5 m. Kontaktní hornina má podobu karbonátického rohovce. Ze sedimentů je přítomen jílovec a prachovec.

Hončova hůrka je významnou a ojedinělou mineralogickou lokalitou v oblasti Podbeskydské pahorkatiny. Lokalita byla odkryta malým lomem založeným před první světovou válkou, který byl v průběhu šedesátých let dvacátého století rozšířen za účelem těžby stavební suroviny při budování silniční komunikace Příbor–Mošnov–Ostrava.

První písemné zmínky o lokalitě se objevují již v počátku druhé poloviny 19. století. Mineralogicky je to velmi pestrá lokalita díky přeměně horniny hornými roztoky. Celkem zde bylo nalezeno a popsáno přibližně 30 minerálů. V geodách je přítomen křemen, křišťál, vzácně pak ametyst a záhněda. Ve větších geodách na křemen často nasedá kalcit, tvořící klence nebo zcela vyplňující zbytek dutiny. Typickým

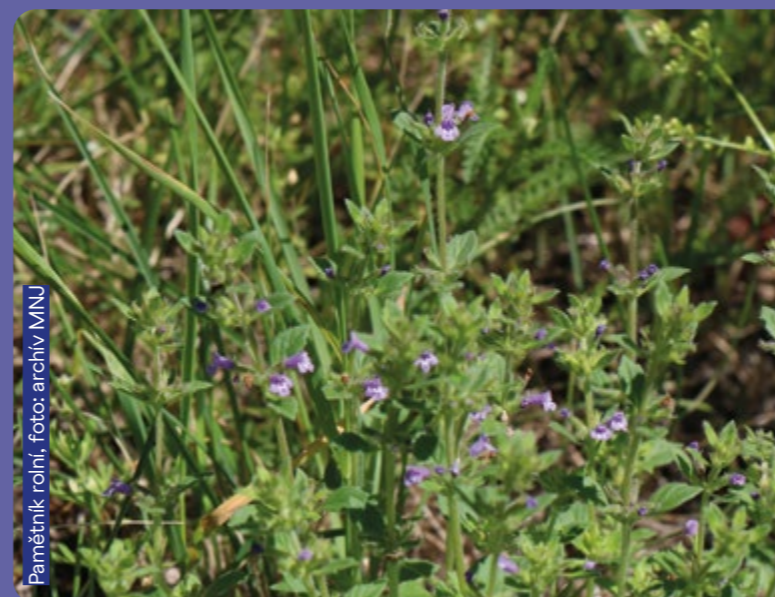
minerálem je vláknitý dolomit, který tvoří výstelku dutin v šedožlutém až špinavě zelenožlutém zbarvení.

Klinoptilolit, foto: archiv MNU

Z Hončovy hůrky pochází také jeden z nejkrásnějších barytů, který je uložen v Moravském zemském muzeu. Nejhojnějším minerálem na Hončově hůrce je chalcidone, který nabývá různých tvarů dle typu dutiny, ve které vznikl. Chalcidone utváří mandlovitě výplně rozličných tvarů. Nachází se v geodách o průměru 3 až 8 cm. Nalezen byl i úlomek o průměru 20 cm. Zbarvení je převážně světle až tmavě šedé, někdy i šedomodré. Vytváří strukturu velmi výrazných achátů s jemnou vrstevnatostí. Chalcidone je místy přítomen i v podobě povlaků. Na lokalitě se vyskytují i minerály zeolitové skupiny, jako červeně zbarvený klinoptilolit a heulandit či vzácnější bílý ferrierit. Z dalších minerálů můžeme zmínit například ankerit, mastek, sádrovec nebo tompsonit a další minerály.

Obtížnost životních podmínek na skalních výchozech omezuje skladbu vegetace Hončovy hůrky. Tvrdý podklad s minimem půdního profilu spolu s nedostat-

Pamětník rolní, foto: archiv MNU

kem vláhy určuje vznik typických společenstev, jež jsou schopná v těchto limitech existovat.

Z pohledu botanického Hončova hůrka nevypadá tak bohatě a pestře, jako je po stránce mineralogické a geologické. Nicméně návštěvník zde může obdivovat poměrně dobře zachovaná společenstva bazifilní vegetace skalních výchozů s rozchodníkem bílým, což jsou teplomilná společenstva sukulentů, mechů a lišejníků na mělkých karbonátových půdách. K typickým druhům patří rozchodník bílý a žlutě kvetoucí rozchodník ostrý, které spolu s rozchodníkem větším náleží ke skupině sukulentních rostlin. Ty doplňují jarní efeméry, tj. rostliny, které mají velmi krátký životní cyklus trvající většinou jen několik týdnů. Příkladem mohou být bíle kvetoucí osívka jarní a písečnice douškolistá. Dalšími druhy, kterým se zde daří, jsou

Divizna velkokvětá, foto: archiv MNU

žlutě kvetoucí tařinka kališní a modrý pamětník rolní. Všechny tyto byliny jsou vcelku nenápadné, nízké. Jedinou výrazně vyšší bylinou je modře kvetoucí hadinec obecný. Jeho výška může dosáhnout až 120 cm.

Na vegetaci skalních výchozů navazuje společenstvo širokolistých suchých trávníků, což je vegetace trávníků na suchých a živinami chudých půdách teplých oblastí. Hojným druhem je krvavec menší, jehož provází pryšec chvojka, fialově kvetoucí chrpa čekánek, bílý řebříček obecný nebo žlutě kvetoucí třezalka tečkovaná. Vzácně zde roste drobný hvozdík svazčitý a velkými žlutými květy na sebe strhává pozornost impozantní divizna velkokvětá.

FOCUS VÁCLAV MICHALIČKA, PETRA VIDOMUSOVÁ

// ŠATY Z KOPŘIV

Deset let intenzivních výzkumů a experimentů s kopřivovým vláknem v Centru tradičních technologií Příbor má svůj nový výstup v podobě projektu nazvaného „Pravěk“ kopřivové šaty.

Zhotovený a prezentovaný oděv nepředstavuje rekonstrukci ani nijak historicky konkrétně cílenou konstrukci zařazenou do určitého období či kultury doby kamenné. Jedná se o intenzivní pokusy s kopřivovým lýkem vycházející z poznatků, indicií, hypotéz a dokladů z mladšího paleolitu, neolitu i doby bronzové. Cílem bylo důkladné prozkoumání a praktické ověření možnosti zpracování kopřivového vlákna pomocí primitivních nástrojů doložených z archeologických nálezů či popsanych u pozdějších archaických etnik. Během práce na šatech a nezbytných doplňcích jsme se zaměřili na rozpoznání vlastností kopřivového vlákna a také na možnosti a limity jeho opracování. Důležité bylo i posouzení celé řady aspektů, jako je z dnešního úhlu pohledu časová náročnost, pracnost a nároky kladené na cvik, rutinu

i šikovnost. Podstatu celého projektu představovalo především rozšíření technologického poznání včetně vyhodnocení funkčnosti a také estetického hlediska.

Při práci na oděvu i dalších součástkách se plně využily doložené technologie a artefakty a pro nezbytné doplnění se pracovalo také s etnografickými analogiemi. Během všech prací a experimentů nebyly použity žádné „moderní“ technologie ani kovové nástroje. Práce probíhala čistě ručně pouze s dřevěnými, kostěnými a kamennými nástroji velice zdoluhavým a časově náročným procesem.

Z textilního hlediska není na šatech i dalších součástkách použito tkaní (pomocí prošlupu), ale pouze techniky pletení, vázání, splétání a kroucení. Jako základní východisko jsou zde uplatněny jednoduché techniky využívané při pletení košíků a rozmanitých nádob z rostlinného materiálu, při výrobě rohoží, provazů a šňůr. Šaty jsou zhotoveny jednoduchým oplétáním osnovy. Dále je hojně využito oplétání osnovy pomocí dvou útků.

Z dalších použitých technik došlo k upotřebení síťování, pletení na rámu (krosienka), spirálového pletení a drhání.

Výsledkem je plně funkční ženský oděv reflektující středoevropský pravěk, a to zejména období neolitu a eneolitu s jistými odkazy na potenciální využití a zpracování kopřivového vlákna v mladém paleolitu, mezolitu i době bronzové. Určitá inspirace je zde i mimoevropskými archaickými kulturami.

Při projektu „Pravěk“ kopřivové šaty jsme se zaměřili především na užitnou funkci kopřivových textilií a jejich praktické využití v běžném životě a při každodenní práci, sběru, sklizni, lovu... Proto jsou kopřivové šaty především funkčním oděvem, který má za úkol chránit a také hřát. Tyto šaty vychází ve své podstatě z principů rohoží, které nacházely široké uplatnění při zateplení lidských příbytků i ochraně lidského těla.

A tyto šaty, byť stříhové vypadají velmi moderně, jsou vlastně dvě rohože sešité k sobě pomocí dvou pruhů jelenice vyčiněné zvířecími mozky. Také ostatní

zhotovené doplňky využívají praktické vlastnosti kopřivového lýka, někdy v kombinaci s jiným materiálem, zejména lipovým lýkem či lesní trávou.

Kopřiva dvoudomá (*Urtica dioica*), dorůstá výšky 50 až 150 cm (výjimečně 200 cm). Jedná se o vytrvalou bylinu, která ačkoliv bývá považována za expanzivní druh, má široké využití a také poskytuje velmi kvalitní textilní vlákna. Vlákna kopřivy dvoudomé působí na omak velmi příjemně a měkce. Jejich důležitou vlastností je vysoká pevnost, nízká hmotnost a jemnost. Díky tomu, že jsou dutá, umožňují hromadění vzduchu, čímž dochází k vytvoření přirozené izolace. Na rozdíl od produktů z jiných lýkových vláken není kopřivový textil na dotyk chladivý, ale lehce hřejivý. Kopřivová vlákna jsou jen málo pružná, v přízi nechlupejí, snadno sají vodu a následně rychle schnou. Jejich přirozená barva se pohybuje od krémově bílé až po šedou.

Výstava „Pravěk“ kopřivové šaty, která celý projekt představuje, je zpřístupněna v Centru tradičních technologií Příbor až do konce září 2023.

RECEPTY Z CETRAT

VARIA

ADÉLA STŘELKOVÁ, MONIKA CHROMEČKOVÁ

Při výzkumu archaických a tradičních technologií zpracování přírodních materiálů lze velmi často narazit také na využití mnoha přírodnin k jiným účelům než k upotřebení na zhotovení rozmanitých artefaktů. Poměrně velké množství dokladů se váže k řadě divokých rostlin či jejich součástí využívaných v minulosti ke konzumaci a přípravě pokrmů.

Především ve venkovském prostředí velmi dlouho přetrvával princip sběru, kdy lidé čerpali suroviny z přírodních zdrojů. Jednalo se o doplňkové získávání potřebných živin a také o zdroj vitamínů a minerálů nezbytných po dlouhém zimním období. Na důležitosti

zbyly hořkost, a následně rozemlely na mouku. Z mouky se připravovalo těsto, někdy nastavované tuřínem. Oblíbené byly zejména smažené placky, které se vyznačují překvapivou chutí. Všeobecně rozšířená byla také kaše z uvařených mladých kopřiv.

Význačný český kulturní historik a etnograf Čeněk Zíbrt (1864–1932) v roce 1917 vydal naprosto ojedinělou knížku „Česká kuchyně za dob nedostatku před sto lety“. V ní představil řadu receptů a historických poznatků, které měly v době první světové války sloužit jako příkladné poučení i možná inspirace. Některé návody by dnes mohly být vnímány až jako ohrožující na zdraví, jiné

ŽALUDOVÉ PIVO:

16 L VODY

4 DKG CHMELE (SPÍŠE MÉNĚ)

20 DKG ŽALUDOVÉ KÁVY (ROZDRCENÉ, LEHCE PRAŽENÉ ŽALUDY, KTERÉ BYLY NĚKOLIKRÁT LOUHOVÁNY V TEPLÉ VODĚ, ABY SE ODPLAVILA HOŘKOST)

SMÍCHAT A VAŘIT ¼ HODINY, POTÉ SE NECHÁ VYCHLADNOUT A PŘECEDÍ SE.

PŘIDAT 40 DKG CUKRU A 10 MIN VAŘIT, NEŽ SE VŠECHEN CUKR ROZPUSTÍ.

DO TOHO ROZDROBIT ČERSTVÉ KVASNICE (20–30 G) A NECHAT 24 HODIN ODSTÁT V POKOJOVÉ TEPLOTĚ.

POTÉ SEBRAT PĚNU, DÁT DO LAHVÍ A NECHAT 5 DNÍ ULEŽET V CHLADU NEPRODÝŠNĚ UZAVŘENÉ.

tyto živiny nabývaly v extrémních situacích, kdy se lidem nedostávalo základní potravy.

Příroda nabízela pestrou paletu možností a lidé připravovali jídla z kopřivy, popence, pampelišky smetánky, řeřišnice, šťovíku, jitrocele, sedmikrásky, čekanky, z výhonků chmele, pupenců listnatých stromů, z hlízy hrachoru či vstavače a z mnohých dalších rostlin včetně nám dobře známých lesních plodů.

V období hladomorů se mouka získávala také z kořenů pýru, z kotvice plovoucí, z vodnice, ale také z nerozvinutých paliček červeného jetele či z plodů jírovce maďalu. V extrémních situacích se mouka připravovala i z mechů a lišejníků či stromové kůry. Velmi kvalitní mouku poskytovaly žaludy. Ty se oloupaly a lehce opražily, aby po-

jsou podnětné i v současné době. K těm, které mohou tvořit vhodnou složku našeho jarního jídelníčku, patří i recept na zahradnický svítek:

„Usekej na drobnou vopenec (popenec), žihavky (kopřivy), špinák (špenát), to uvař v polívce, a když vařené bude, slej trochu polívky, vyndej to na rendlík, vraz do toho, co vidíš a máš, vajec, něco malounko mouky. Okořeň zázvorem, dej na nějaký omastek a tak to dobře osmaž.“

Důležitou součástí jídelníčku lidí v minulosti byly žaludy. Ty představovaly významný potravinový zdroj, a to nejen v dobách hladomorů. V období první světové války žaludy opět našly své uplatnění, a to například při zhotovování žaludové kávy nebo náhražkového piva.

Centrum tradičních technologií Příbor se při svých prezentačních aktivitách zaměřuje na tvorbu programů, které vychází z odborné činnosti této pobočky Muzea Novojičínska. Hlavní úlohu tak hrají archaické rukodělné techniky a historický přístup člověka k přírodním materiálům.

Profilovým programem prezentujícím výzkumné aktivity Centra spolu s prací dalších experimentátorů z řad odborníků i laických nadšenců je Den s archaickými technologiemi, realizovaný vždy v květnu a říjnu. V letošním roce byla představena technika barvení textilu přírodními barvivy, tkaní na vertikálním stavu, karetkování, pletení šňůr, opracování zvířecích kostí, jantaru, šití kůže, štípání pazourku a technologie spojené s přípravou přize z kopřiv.

Novým pořadem byl nultý ročník Tvůrčího setkání přadlen, který se uskutečnil 2. července 2022. Toto setkání ukázalo, že tradiční rukodělné technologie nachází velkou odezvu i v dnešní společnosti a je třeba jim v rámci péče o kulturní dědictví věnovat zvýšenou péči. Téměř osmdesát přadlen všech věkových kategorií se sjelo do Příbora, aby zde načerpaly potřebnou dávku inspirace i poznání a také prezentovaly své dovednosti široké veřejnosti.

Od roku 2014 probíhá v adventním čase Tvůrčí setkání betlemářů z široké oblasti severovýchodní Moravy a těšínského Slezska.

Tradiční rukodělná výroba je prezentovaná také pravidelnými pořady pro školy, mateřské školy a organizované skupiny, jako jsou třeba kluby seniorů, kluby turistů a skupiny se specifickými potřebami (SONS). V sezóně 2022/2023 jsou postupně realizovány tyto specializované programy.

Za dlouhých zimních večerů

Zima, tma, duchové zemřelých, tajemné maskované postavy, magie, chvíle sváteční a především nekončící práce, která se přesunula do potměných jizeb. Vrčení kolovrátku, strašidelné příběhy i veselé hry. To všechno patřilo k zimě našich předků a my se v Centru tradičních technologií při tomto pořadu vypravíme do dávných časů v období zimy, ke starým kolovrátkům a jejich příběhům.

Jak je možné obléct se do kopřiv?

Komentovaná prohlídka výstavy „Pravěké“ kopřivové šaty určená mateřským školám a základním školám. Přímou ve výstavě se žáci interaktivní formou seznámí se zpracováním kopřivového vlákna v pravěku. Dozví se, že šaty z kopřiv nepálí a že si z nich lidé v minulosti dovedli vyrobit jak oblečení, tak různé užitečné věci.

Velikonoční vajíčko – a proč zrovna vajíčko?

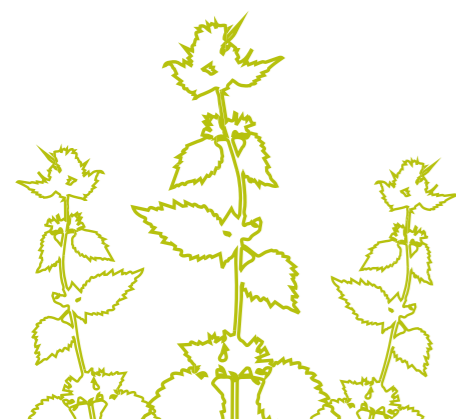
Jedním z typických symbolů Velikonoc je zdánlivě obyčejné vajíčko. Tento starý symbol nového života se stal nedílnou součástí středoevropských Velikonoc a techniky jeho zdobení nabyly velmi pestrých a rozmanitých podob. Velikonoční vajíčka v oblasti Lašska a Valašska byla v minulosti zdobena velmi archaickým způsobem a bývaly na nich zobrazovány pradávne symboly. Program přiblíží nejenom historii a význam velikonočních vajíček, ale také seznámí s technikami barvení a zdobení typickými pro zdejší kraj.

„Když lidem došly sirky...“

Za první světové války nastala obrovská hospodářská krize. V té době byl katastrofální nedostatek věcí, na které si tehdejší společnost již zvykla a na jednu se bez nich musela obejít. Problém byl nejen s potravinami, s oblékáním, svícením, ale chyběly základní suroviny. Lidé se v této těžké době vraceli ke zkušenostem svých předků a zpětně začali využívat přírodní suroviny, které je obklopovaly. Pěkným příkladem jsou právě sirky, které už byly dlouhou dobu známé včetně různých zapalovačů.

Protože jich byl velký nedostatek a nedaly se koupit, lidé se opět vraceli k prastarému způsobu křesání ohně. A protože takovýchto příkladů je celá řada, vypravíme se v našem pořadu zpátky do období 1. světové války a názorně si představíme pomocí praktických ukázek některé způsoby, jak lidé tuto krizi překonávali.

Program má za cíl ukázat, jak lidé řešili těžké krizové období v minulosti a poskytnout zamyšlení a inspiraci pro dnešní časy.

Zámek Kunín

Zámek náleží mezi nejvýznamnější zámky Moravsko-slezského kraje. Byl postaven v letech 1726–34 známým rakouským architektem Janem Lukášem Hildebrandtem jako venkovské sídlo rodiny Harrachů. Doba největšího rozkvětu je spojena s hraběnkou Marií Walburgou z Waldburg-Zeilu, rozenou Harrach-Hohenems, která zde založila moderní vzdělávací ústav, jehož žákem byl rovněž historik František Palacký. Zdevastovaný zámek prošel před 20 lety rozsáhlou památkovou rekonstrukcí a jeho obnova se dostala mezi nejvýjimečnější počiny při záchraně památek od sametové revoluce, tedy za posledních třicet let. Starostka Kunína a kastelán zámku obdrželi ve Španělském sále na Pražském hradě prestižní ocenění odborné poroty Opera Historica.

Autenticky zařízené pokoje zámku, do něhož se vracejí původní obrazy a vybavení od nás i ze zahraničí, nabízí unikátní pohled do venkovského šlechtického sídla, spojeného se zajímavými osudy lidí, kteří je v průběhu staletí obývali a o jejichž příbězích na zámku vyprávějí. V 16 historických pokojích na vás čekají původní bohaté sbírky se spoustou vybavení, na zámecké půdě nejpodvhodnější komínové systémy v celé střední Evropě. Zámek je znám svou příkladnou spoluprací se šlechtickými rody, je místem konání řady výstav, koncertů a kulturních akcí, z nichž nejvýznamnější je každoroční slavnost růží k počtě hraběnky Walburgy.

Muzeum
Novojičínka

Muzeum bulletin číslo 03/22,
vychází 3 čísla ročně, datum vydání: 15. prosince 2022
Vydává Muzeum Novojičínka, příspěvková organizace,
IČO 00096296, sídlem na ulici 28. října 51/12 v Novém Jičíně
Muzeum bulletin ISSN 2787-9518 (Print)
Muzeum bulletin ISSN 2787-9526 (Online)

Šéfredaktor: Aleš Knápek
Obrazová redakce: Karel Kíta
Jazyková korektura: Jana Grygaříková
Sazba: Magdaléna Feihaulerová, Anežka Bartková
Tisk: Printo, s.r.o.
Evidenční číslo: MK ČR E 24121

OBJEVTE PŘÍBĚHY LIDÍ SEVERU MORAVY A SLEZSKA

Nahlédněte do úžasné Kosárny, projděte se v krásné přírodě podél Weissshuhnova kanálu, upečte si vlastní štramberské ucho v tričku Uax a klidně u toho ochutnejte to nejlepší z Fleretu, nebo domácí sirup z Jesenické kyselky. Projedte se na elektrokole Ostravou a poznejte historii hornických kolonií.

Váš výlet napříč Technotrasou bude jedinečným zážitkem pro celou rodinu – od temného Flascharova dolu, přes krásy Poodří, až po eleganci muzea v Bílovci či Vagonářského muzea ve Studénce. Uvidíte, že Technotrasa se stane vaší srdeční záležitostí.

TECHNOTRASA®
surová krása

Beskydy

HISTORICKÉ PERLY POD BESKYDAMI, ČEKAJÍ, AŽ JE OBJEVÍTE.

www.beskydyportal.cz